

FILOKALIAN ISIÄ

TT Hannu Pöyhönen

Johdannoksi

Tämän esitelmän tarkoitus omassa mielessäni oli alun perin olla eräänlainen syväasukellus Filokalian isien henkilöhistoriaan. Käytännössä se muodostuu kuitenkin väkisinkin vain pintaliidoksi kahdesta syystä. Ensinnäkin kirjoittajien määrä on niin suuri, että kaikkien tai edes valtaosan esittelyä on mahdotonta suorittaa muutaman tunnin puitteissa. Toiseksi monien Filokalian isien elämästä tiedetään niin vähän, että heidän elämäkerralliset vaiheensa on käyty läpi muutamassa minuutissa. On jopa paljon tapauksia, joissa jonkin tekstin kirjoittaja saatetaan tutkimuksessa yhdistää moneen eri aikoina eläneeseen samannimiseen henkilöön. Näin ollen monen tekstin kirjoittajasta ei välttämättä tiedetä muuta kuin nimi. On tietysti niitäkin tapauksia, joissa tutkimuksen on katsottu voineen osoittaa, että jokin teksti on kokonaan toisen henkilön kirjoittama kuin mitä otsikko esittää. Näitä tutkimustuloksia on suomalaisessa Filokaliassa otettu varsin laajasti huomioon, kuten tekstien esipuheista ja alaviitteistä on havaittavissa.

Ennen kuin siirrymme käsittelemään yksittäisiä Filokalian kirjoittajia tarkastelkaamme heitä hetken kokonaisuutena. Filokalian isien joukko on siis suuri ja sankka. Suomalaisessa Filokaliassa on sisällysluettelon mukaan 28 eri henkilön kirjoittamia tekstejä, kreikkalaisessa taas peräti 37 henkilön. Näin ollen kreikkalainen Filokalia on vielä tuntuvasti laajempi kuin omamme. Merkittävimmat poisjätöt suomalaisesta laitoksesta koskevat Pietari Damaskolaisen ja Kallistos Katafygioteksen tekstejä sekä erästä Simeon Metafrasteksen muotoilemaa Makarios Suuren tekstiä. Erityisesti pappismarttyyrina kuolleen Pietari Damaskolaisen tekstejä löytyy kreikkalaisesta Filokaliasta hyvin runsaasti, tarkalleen ottaen 163 sivullista. Tekstejä määrällisesti mitattuna hän on peräti toiseksi merkittävin Filokalian kirjoittaja heti Maksimos Tunustajan jälkeen, jonka tekstejä kreikkalaisessa Filokaliassa on 199 sivun verran. Kolmanneksi sivumäärällisesti mitattuna Filokaliassa sijoittuvat Kallistos ja Ignatios Ksanthopouloslaiset, joiden tekstien määrä on jo merkittävästi pienempi: 98 sivua. Sanottakoon vertailun vuoksi, että viimeksi mainittujen tekstien laajuus suomalaisessa Filokaliassa, jossa ne Maksimoksen teksteistä poiketen on käännetty kokonaisuudessaan, on 161 sivua.

Filokalian isistä voimme johdantomaisesti myös sanoa, että he edustavat hyvin erilaisia aikakausia, vaikka heidän sanomansa onkin yksi ja yhteinen. Filokalian kirjoittajien aikajana kattaa noin tuhat vuotta. Varhaisin ”kirjoittajista” on vuonna 356 kuollut Antonios Suuri tai – mikäli hänen nimellään varustetut tekstit ovat toisen henkilön laatimia, kuten tutkimus vahvasti väittää – Jesaja Erakko, munkki Euagrios ja Cassianus Roomalainen, jotka hekin kaikki vaikuttivat jo 300-luvulla. Edellä mainituista tosin Antonios Suuri oli kirjoitustaidoton, mistä syystä hänen opetuksensa ovat toisten ylösmerkitsemiä, jos ne ylipäättään periytyvät häneltä. Sama saattaa olla tilanne myös Jesaja Erakon kohdalla, sillä hänkin oli erämaakilvoittelija Antonios Suuren tavoin. Myöhäisimmät Filokalian tekstit, joiden tekijä varmuudella tunnetaan, ovat puolestaan 1400-luvulta. Kaikkein nuorin teksteistä näyttäisi olevan autuaan Simeonin, Tessalonikin arkkipiispan, kirjoitus ”Pyhästä jumalallistavasta rukouksesta”. Tiedetään, että meidän aikanamme pyhäksi julistettu Simeon vaikutti Tessalonikin arkkipiispana vielä vuonna 1430, jolloin turkkilaiset valtasivat kaupungin.

Filokalian isien hajonta on myös maantieteellisesti laaja. Kuitenkin suurin osa heistä eli tai ainakin sai merkittävimmit hengelliset vaikutteensa oman aikansa suurissa luostarielämän keskuksissa. Suomalaisen laitoksen isistä Siinailla eläneitä ovat ainakin pyhittäjä Filoteos ja pyhä

Gregorios Siinailainen sekä pyhä Hesykhios Palavan pensaan luostarista, Athoksella kilvoitteleita puolestaan Teoantos Filadelfian metropoliitta, erakkomunkki Nikeforos, pyhä Gregorios Palamas ja Kallistos Ksanthopouloslainen. Egyptiläisiä isä Filokaliassa taas edustavat Antonios Suuri, Euagrios Pontoslainen, Cassianus Roomalainen, Thalassios Afrikkalainen, abba Filemon ja Johannes Karpathoslainen. Myös Konstantinopolin, Bysantin pääkaupungin, ja sen lähiympäristön hengellinen vaikutus näkyy voimakkaasti Filokaliassa. Tätä seutua kunnialla edustavat ainakin Simeon Harras, pyhä Simeon Uusi Teologi ja Niketas Stithatolainen sekä lisäksi Elia Presbyteeri, kuten myöhemmin tulemme huomaamaan, mutta myös Markus Askeetti, joka näyttää olleen luostarin johtaja Ankaran edustalla. Myös Kreikan saariston kristillisyyden on Filokaliassa edustettuna, sillä autuas Diadokhos Fotiken piispa vaikutti Kreikan länsiosasta löytyvällä Ipiroksella ja pyhittäjä Johannes Karpathoslainen puolestaan Kreetan ja Rodoksen väliin sijoittuvalla Karpathoksella. Muiltakin paikkakunnilta yksittäisiä Filokalian isä tuki löytyy. Joitakin heistä taas on vaikea sijoittaa minnekään siksi, että he liikkuiivat laajalti ja saivat vaikutteita monilta paikkakunnilta. Yksi edustava esimerkki heistä on Konstantinopolista kotoisin ollut pyhä Maksimos Tunnustaja, joka jätti kotiseudut ja kierteli ensin Kreikan saaria, meni sitten Afrikkaan, sieltä Roomaan ja joutui lopulta vastoin tahtoaan palaamaan takaisin synnyinkaupunkiinsa Konstantinopoliin.

Puhuessamme Filokalian isistä joukkona voimme vielä lopuksi todeta, että kaikki heistä olivat luostarikilvoittelijoita, mikä tietysti myös näkyy heidän tekstiensä sisällöstä ja päämäärästä. Valtaosa heistä on kuolemansa jälkeen luettu pyhien joukkoon. Merkittävin poikkeus Filokalian isien kunnioitusta nauttivassa kuorossa on Euagrios Pontoslainen, sillä hänet on tuomittu Konstantinopolissa vuonna 553 pidetyssä ekumeenisessä kirkolliskokouksessa harhaoppiseksi yhdessä henkisen oppi-isänsä Origeneen kanssa. Tästä huolimatta hänen Filokaliaan sisältyvät kirjoituksensa ovat ongelmattomia ja heijastavat askeettisessa kilvoittelussa saavutettua syvälistä itsetuntemusta. Niiden vaikutus myöhempään askeettiseen kirjallisuuteen on liioittelematta äärettömän suuri. Euagrioksen varhemmin nauttima kunnioitusta auttaa osaltaan ymmärtämään se, että itse Basileios Suuri vihki hänet lukijaksi ja Gregorios Teologi puolestaan diakoniksi. Rakkaan kotiseutunsaakin Egyptin erämaahan vetäytynyt Euagrios hylkäsi ihailtavasta syystä, nimittäin välttääkseen lankeamasta syntiin erään upseerin vaimon kanssa, johon oli rakastunut. Näin hän toteutti pyhän Johannes Krysostomoksen tulkitsemassa muodossa Evankeliumin neuvon: “Jos sinun oikea silmäsi viettelee sinua, repäise se pois ja heitä luotasi” (Matt. 5:29).

Sanottakoon vielä, että Filokalian isien joukossa on munkkien ja pappismunkkien ohella myös monia piispoja, kuten autuas Diadokhos Fotiken piispa, pyhä Teodoros Edessan piispa, pyhä Elia Presbyteeri Kreetan piispa, Teoantos Filadelfian metropoliitta, pyhä Gregorios Palamas Tessalonikin metropoliitta, Kallistos Ksanthopouloslainen Konstantinopolin ekumeeninen patriarkka ja pyhä Simeon Tessalonikin arkkipiispa. Voimme siis nähdä, että useat Filokalian kirjoittajista ovat oman aikansa hyvin koulutettuja ja oppineita kirkollisia vaikuttajia. Maallista koulutusta tärkeämpää heissä kaikissa kuitenkin on se Hengen välittämä viisaus, jonka he Jumalalle otollisilla kilvoitusvaivoillaan saivat ylhäältä ja tulivat näin Jumalan itsensä opettamiksi. Jumalan opettamina he ovat luotettavia opastajia kaikille niille, jotka heidän tekstiensä äärellä etsivät palavasti taivasta kohti johtavaa pelastuksen tietä – siis myös meille nykyisenä, kovin toisenlaisen taivasmatkailun aikana.

Yksittäisiä Filokalian isä

Siirtykäämme nyt tarkastelemaan yksittäisiä Filokalian isä hieman tarkemmin. Olen valinnut isien suuresta joukosta neljä henkilöä, joiden elämäntulkua erityisesti seuraamme. He ovat: pyhä Cassianus Roomalainen, pyhä Elia Presbyteeri, pyhä Gregorios Siinailainen ja pyhä Gre-

gorios Palamas. Pyhää Elia Presbyteeriä lukuun ottamatta heistä kaikista on säilynyt koh- tuullisen runsaasti selkeitä elämäkerrallisia tietoja. Pyhää Eliaa edelleenkin lukuun ottamat- ta he ovat lisäksi kaikki vaikuttaneet erittäin voimakkaasti kirkolliseen historiaan. Heidän joukkoonsa pitäisi tietysti liittää myös pyhä Maksimos Tunnustaja, mutta en tee sitä, koska hänestä pidetään tässä seminaarissa oma esitelmä hänen poikkeuksellisen merkittävyytensä vuoksi. Pyhän Eliaan puolestaan olen valinnut juuri hänen tuntemattomuutensa tähden. Tutki- mus kiistelee jopa siitä, kenelle Elialle tai vieläpä jollekulle muulle henkilölle hänen nimeään kantavat kirjoitukset lopultakin kuuluvat, vaikka asia voidaan mielestäni ratkaista lähes täy- dellisellä varmuudella. Henkilökysymykseen liittyvä ongelma tulee ilmi myös kyseisten teos- ten suomalaisessa esipuheessa.

Lähtekäämme kuitenkin liikkeelle aikajärjestyksessä eli aloittakaamme pyhästä Cassianukses- ta.

Pyhä Cassianus Roomalainen

Pyhän Cassianus Roomalaisen tarkkaa syntymäaika ja -paikka ei tunneta. Hänen syntymän- sä ajoitetaan kuitenkin yksimielisesti joko 350- tai 360-luvulle. Hänen syntymäpaikakseen useimmat näyttävät nimeävän nykyisen Ranskan alueella sijainneen roomalaisen provinssin Scythia minor, mutta toiset Palestiinassa sijainneen kaupungin nimeltä Scythopolis.

Pyhä Cassianus sai kasteessa nimekseen Johannes Herran Edelläkävijän ja Kastajan mukaan, minkä perusteella monet patristiikan kirjat puhuvat hänestä Johannes Cassianuksena. Näyttää siltä, että Cassianus oli alunperin myöhempien kirkollisten kirjailijoiden hänelle antama lisä- nimi, joka sitten hiljalleen vakiintui hänen varsinaiseksi nimekseen. Cassianus, jota nimeä hä- nestä tästä eteenpäin käytän, polveutui vauraista ja sivistyneistä vanhemmista. Tämän vuoksi on helppo ymmärtää, että hän sai oman aikansa parhaan klassisen sivistyksen. Suoritettuaan sotapalveluksen Cassianus suuntasi kulkunsa vuoden 380 paikkeilla Betlehemiin hyvän ystä- vänsä Germanuksen kanssa voidakseen tutustua yhteiselämäluostareihin, joita tuohon aikaan ei vielä tunnettu länessä. Kaksi vuotta nuorukaiset elivät siellä eräässä koinobiaalisessa eli yhteiselämää noudattavassa luostarissa. Tänä aikana Cassianus oppi luostarielämän aakkosten lisäksi täydellisesti kreikan kielen, jota oli opiskellut jo lännen kouluissa.

Noiden kahden vuoden jälkeen Cassianus ja Germanus saivat luostarinsa esimieheltä luvan mennä Egyptiin tutustua paikalliseen luostarikilvoitukseen. Egyptissä Cassianus vieraili ensin yhteiselämäluostareissa, mutta myöhemmin myös Egyptin erämaassa sijainneessa Skii- tassa. Siellä hän oppi tuntemaan monta kuuluisaa erakkoa – kuten järkkymättömällä kilvoitte- lullaan ryöväristä pyhien joukkoon kohonneen Mooses Etiopialaisen sekä abba Pafnutioksen – saaden heiltä opastusta. Betlehemiin Cassianus palasi noin seitsemän vuoden kuluttua, mut- ta lähti takaisin Egyptin erämaakilvoittelijoiden luo lähes välittömästi. Origeneen opetusta koskeva riita, joka riehui tuolloin ankarana myös Egyptin munkkien keskuudessa, pakotti hä- net lopulta jättämään erämaan vuonna 399.

Egyptistä Cassianus suuntasi kulkunsa Konstantinopoliin. Mitä luultavimmin häntä veti valta- kunnan pääkaupunkiin siellä arkkipiispana toimivan pyhän Johannes Krysostomoksen maine. Näiden kahden pyhän kunnioitus ja arvostus näyttää olleen molemminpuolista, sillä Johannes Krysostomos vihki Cassianuksen diakoniksi. Vuonna 404 Cassianus puolestaan matkasi Roo- maan ilmeisesti kyetäkseen paavin kautta vaikuttamaan pyhän Johannes Krysostomoksen kohtaloon, sillä tämä oli joutunut hallitsijan epäsuosiin ja tullut karkotetuksi Konstantinopo- lista. Cassianuksen vierailu Roomassa saattoi venyä varsin pitkäksi, eikä hän kenties enää koskaan palannut itään. Vuonna 415 tai 416 hänet joka tapauksessa tavataan Välimeren ran-

nalta Marseilleksesta, jonne hän oli asettunut pappisvihkimyksensä jälkeen. Kyseisenä vuonna hänen tiedetään perustaneen sinne sekä miesluostarin että naisluostarin, joiden elämän hän järjesti Egyptin luostarien mallin mukaan. Cassianus Roomalainen kuoli vuoden 435 paikkeilla, ja häntä alettiin kunnioittaa pyhänä lähes välittömästi niin idässä kuin lännessä.

Kirjoitustensa kautta pyhä Cassianus vaikutti voimakkaasti luostarilaitoksen leviämiseen lännessä. Häntä pidetään yhtenä kaikkein merkittävimpänä lännessä kautta aikojen eläneenä askeettisen elämän opettajana. Kirkko viettää hänen muistoaan helmikuun 29. päivänä.

Filokaliaan pyhän Cassianuksen kirjoituksista on sisällytetty kaksi: piispa Castorille osoitettu ”Kahdeksasta pahasta ajatuksesta” sekä igumeni Leontiokselle osoitettu ”Skiitan pyhistä isistä ja arvostelukyvyyn armolahjasta”. Kirkolliseen kielenkäyttöön myöhemmin vakiintunut nimitys kahdeksasta kuolemansynnistä on saanut alkunsa juuri ensiksi mainitusta teoksesta, vaikkei se teekään täysin oikeutta kirjoittajalle. Kyseinen teos on askeettisen kirjallisuuden klassikko. En kuitenkaan siteeraa siitä mitään siksi, että teoksen yhtenäinen ajatuksenkulku edellyttäisi liian pitkää lainausta. Siteeraan sen sijaan hänen toista teostaan Skiitan isistä. Lainaus on katkelma pyhän Mooses Etiopialaisen puheesta Cassianukselle ja Germanukselle. Cassianuksen jälkipolville taltioima pyhän opetus erämaakilvoittelusta kuuluu: ”Lapseni, kaikilla hyveillä ja pyrkimyksillä on jokin tarkoitus, ja ne jotka järjestävät elämänsä sen mukaisesti, saavuttavat toivomansa. Maanviljelijä muokkaa innokkaasti maata milloin polttavassa paah-teessa, milloin hyytävässä kylmyydessä puhdistukseen sen ohdakkeista ja päästäkseen nauttimaan sen hedelmiä. Kauppias taas ryhtyy auliisti kaupankäyntiin välittämättä sen enempää merellä kuin maallakaan uhkaavista vaaroista saadakseen voittoa ja päästäkseen käyttämään sitä hyväkseen. Ja sodassa palveleva ei välitä sen enempää taisteluissa uhkaavista vaaroista kuin vieraalla maalla oleskelun vaivoistakaan, koska hän toivoo ylennystä urhoollisuutensa ansiosta ja uuden arvon tuomia etuja. Samalla tavoin on tällä meidänkin elämäntavallamme oma tavoitteensa ja päämääränsä, jonka tähden kestämmme auliisti kaiken vaivan ja uurastuksen. Sen tähden ei paastoamisesta johtuva syömättömyys meitä lannista, sen tähden valvomisen vaiva suo meille tyydytystä, ja luemme ja tutkiskelemme pyhiä kirjoituksia sekä mielellämme heitämme pois kaikki maalliset asiat ja oleskelemme täällä erämaassa” (Fil. I, 142).

Pyhä Elia Ekdikos ja Kreetan piispa

Filokalian kreikkalainen alkuperäisteos ilmoittaa Elian nimeä kantavien tekstien kirjoittajaksi Elia presbyterin ja ekdikoksen, joka tarkoittaa eräänlaista tuomaria kirkollisessa oikeusistui-messa. Koska pyhän Elian nimi esiintyy myös eräässä Jumalanäidille sepitetyssä kanonissa, jossa tekijä esitellään tuomariksi (ekdikos) ja Kreetan piispaksi, tuntuisi mitä luontevimmalta ajatella, että kyseinen Elia oli kirkollisena tuomarina toiminut pappi, joka myöhemmin valittiin Kreetan piispaksi. Kreetan piispana tiedetään toimineen kaksikin Eliaa, joista ensimmäinen eli 700-luvulla, toinen puolestaan todennäköisesti 1100-luvulla. Jälkimmäisestä tiedetään vielä, että hän oli kanonisen oikeuden erityistuntija sekä lisäksi henkilö, joka oli laatinut selitysteokset pyhän Gregorios Teologin puheisiin ja Johannes Siinailaisen askeettiseen teokseen *Portaat*.

Juuri viimeksi mainittuun Kreetan piispaan kirkollinen perinne aiemmin itsestään selvästi yhdisti Filokalian kirjoittajiin sisällytetyn Eliaan. Elian nimeä kantavien filokalisten teosten tekijäkysymys on kuitenkin erityisesti viimeisten sadan vuoden aikana monimutkaistunut merkittävästi. Tutkimus on lähes yksimielisesti kiistänyt jyrkästi, että Elia presbyteri ja Elia Kreetan piispa voisivat olla yksi ja sama henkilö, tuomatta kuitenkaan esiin yhtään painokasta argumenttia. Noiden kahden Elian yhtenevyyden puolesta sitä vastoin puhuvat monet seikat. Mainitsen niistä kaksi. Ensinnäkin Filokaliaan sisältyvissä Elian teksteissä on nähtävissä sel-

keällä tavalla Kreetan piispan suuresti ihaileman pyhän Gregorioksen teologisen ajattelun vaikutus. Hän siteeraa filokalisissa teoksissaan muutamaa otteeseen jopa sanatakkasti kokonaisia lauseita Gregorios Teologin puheista. Se mahdollisuus, että yhteneväisyys näin pitkissä ja täsmällisesti samanlaisissa lauseissa olisi sattumanvaraisista, on mielestäni vieläkin teoreettisempi kuin neulan löytäminen heinäsuovasta. Toinen seikka, joka puhuu vakuuttavasti näiden kahden Elian yhtenevyydestä, on puheena olevien filokalisten teosten teologinen ja käsitteellinen samankaltaisuus Kreetan piispan laatiman kahden selitysteoksen kanssa.

Filokalian Elia Presbyteeri on siis 99-prosenttisella varmuudella yksi ja sama henkilö Kreetan piispa Elia II kanssa, aivan kuten vanha perimätieto Jumalansynnyttäjän kanonin otsikossakin ilmoittaa. Tämä on hyvin merkittävä asia Filokalian kannalta, sillä Kreetan piispa Elian elämästä tiedetään yhtä ja toista, kun taas Elia Presbyteerin elämästä ilman tätä yhdistämistä ei juurikaan mitään. Mitä tästä kirjoittajasta siis voidaan sanoa?

Monien eri seikkojen perusteella voidaan varmuudella sanoa, että pyhän Elian elämä sijoittuu 1000- ja 1100-lukujen taitteeseen. Kreetan piispana hän näyttää toimineen vuosien 1111–1135 välillä, tarkemmin sanottuna kenties noin vuosina 1120–1130. Pyhää Eliaa, Kreetan piispaa, pidettiin yhtenä oman aikansa oppineimmista kirkollisista henkilöistä. Hän oli erinomainen kanonisen lainsäädännön, kreikkalaisen klassisen filosofian ja ortodoksisen teologian tuntija, mikä näkyy selkeästi hänen muista teoksistaan. Hänen teologista valveutuneisuuttaan todistaa muun muassa se, että kommentoimissaan Johannes Siinailaisen teosta hän siteeraa todistettavasti yli 30 itseään varhaisempaa kirkollista kirjailijaa. Hänen monipuolisen sivistyksensä johdosta ei olekaan vaikea ymmärtää sitä, että myös hänen Filokaliaan sisältyvät teoksensa ovat äärettömän syvällisiä ja nerokkaita, kuten munkki Theoklitos Dionysioslainen, yksi aikamme Filokalian parhaista tuntijoistakin toteaa. Niiden nerokkuus ei kuitenkaan valitettavasti enää aukene parhaimpienkaan käännosten avulla eikä liioin ilman hyvää kreikankielisen Vanhan ja Uuden testamentin tuntemusta.

Pyhästä Eliasta tiedämme vielä, että hänet karkotettiin joksikin ajaksi piispanistuimeltaan tarkemmin tuntemattomasta syystä. Kirjallisten dokumenttien perusteella on mahdollista, että hän vastusti joitakin uudistuksia proskomidin toimittamisessa, minkä vuoksi häntä alettiin panetella ja vihata. Ennen piispaksi vihkimystään hän eli pitkään pappina Konstantinopolissa, jossa hän toimi asiantuntijana patriarkaatin kirkollisessa tuomioistuimessa. Tämä tapahtui vain muutama vuosikymmen Konstantinopolissa vaikuttaneen pyhän Simeon Uuden Teologin kuoleman jälkeen, minkä takia on todennäköistä, että hän tunsikin hyvin tämän elämän ja puheet sekä myös eli samassa hengellisessä perinteessä. Tutkimus onkin ollut näkevinään pyhän Elia Presbyteerin Filokaliaan sisältyvissä teoksissa jopa selkeitä vaikutteita Simeon Uuden Teologin ajattelusta, vaikka kukaan väitteen esittäjistä ei paradoksaalisesta kyllä ole osoittanut tämän todisteeksi yhtään konkreettista kohtaa!

Jos pyhä Elia todella eli pyhän Simeon Uuden Teologin edustamassa perinteessä, me voimme silloin löytää Filokaliasta hänelle monta muutakin hengenheimolaista tai saman hengellisen perheen jäsentä. Siinä tapauksessa hän on henkisesti lähellä myös Simeon Harrasta, pyhän Simeon Uuden Teologin kokenutta ja viisasta ohjaajaa, kuten myös Niketas Stithatolaista, pyhän Simeon Uuden Teologin oppilasta ja hänen teostensa kokoajaa, jonka kanssa pyhä Elia vaikutti samoihin aikoihin valtakunnan pääkaupungissa. Tästä syystä on luontevaa uskoa, että he olivat tavanneet ja tutustuneet toisiinsa. Mikäli asianlaita on näin, silloin pyhällä Elialla on ollut mahdollisuus tutustua pyhän Simeon Uuden Teologin siunaukselliseen elämään ja opetuksen parhaan mahdollisen välikäden kautta. Näiden käytännössä samaa aikakautta edustavien hengellisten persoonallisuuksien lisäksi pyhä Elia on Filokaliaan sisältyvien kirjoitustensa perusteella henkisesti lähellä myös 600-luvulla elänyttä pyhää Maksimos Tunnustajaa – jopa siinä määrin, että joissakin hänen filokalisten teostensa käsikirjoituksissa ne on merkitty tämän

nimiin! Pyhän Elian kunnioitus pyhää Maksimosta kohtaan varmistuu hänen Johannes Siinailaisen Portaisiin laatimastaan selitysteoksesta, jossa hän siteeraa tätä peräti 21 kertaa eli yli kolmesti enemmän kuin ketään muuta kirkollista kirjoittajaa.

Pyhän Elian kuolinvuosi ei ole tiedossamme. Hänen on kuitenkin täytynyt siirtyä tuonilmaisiin vuosien 1130–1135 paikkeilla. Pyhäksi häntä aletaan nimittää hänen laatimiensa tekstien päällekirjoituksissa 1300-luvulla eli noin 200 vuotta hänen kuolemansa jälkeen. Hänen muistopäiväänsä ei kuitenkaan löydy kirkollisesta kalenterista Elia Presbyteerin eikä liioin Elia Kreetan piispan nimellä. Todennäköisesti se kätkeytyy kahden tuntemattomaksi jääneen Elian muistopäivään: 12. tammikuuta tai 3. marraskuuta.

Siteeraan vielä lopuksi pyhän Elian Filokaliaan sisältyvistä kirjoituksista joitakin kohtia, joissa ei kenties enää näy täysin kirkkaasti hänen nerokkuutensa, mutta ainakin niissä näkyvät hänen koettelemuksensa, urheutensa ja hengellinen kypsyytensä.

* “Kukaan oikeauskoinen kristitty ei saa heittäytyä huolettomaksi, vaan hänen on aina varauduttava ja valmistauduttava koettelemuksiin. Kun koettelemukset sitten tulevat, ei hän ihmettele eikä hämmenny, vaan kestää kärsivällisesti ja kiitollisin mielin ahdistuksen vaivan. Hän ymmärtää, mitä veisaa profeetan sanoin: ‘Tutki minua, Herra, ja pane minut koetukselle.’ Silloin hän myös käsittää, miksi profeetta ei sanonut ‘Sinun kurituksesi on tuhonnut minut’, vaan ‘Sinun kurituksesi kohottaa minut ylös jälleen’ [tarkalleen ottaen: ‘Sinun kurituksesi on täydellisesti uudistanut minut’] (Fil. III, 32:1).

* “Älä ole katkera sille, joka vastoin tahtoasi tekee sinulle parantavia leikkauksia, vaan katso parantajan sisältäsi poistamaa saastaa, surkuttele itseäsi ja ylistä autuaaksi häntä, jonka Jumalan kaitselmus on lähettänyt tuottamaan sinulle tämän hyödyn” (Fil. III, 36:31).

* “Monet nousevat ruumiillisten vaivojen ristille, mutta vain harvat kestävät nautitsemisen. Monet antautuvat mieluusti niihin vaivoihin ja ahdistuksiin, jotka ovat itse valinneet, mutta vastoin tahtoa eteen tulevat koettelemukset ottavat nurkumatta vastaan ainoastaan ne, jotka ovat täydellisesti kuolleet tälle maailmalle eivätkä välitä sen suomasta levosta” (Fil. III, 73:130).

* “Kaikkein suurimmat hyveet jäävät sinulta tavoittamattomiin, ellet ensin valloita niiden hyveiden huippuja, jotka vastaavat voimiasi” (Fil. III, 41:66).

* “Kun nöyrä kohoaa arvossa, hän alenee omissa silmissään. Mutta kun sellainen, jolla ei ole nöyryyttä, pääsee arvoasemaan, hän korottaa mielessään itsensä tavallisten ihmisten yläpuolelle eikä suostu edes vertaamaan itseään heihin. Sen tähden hän murehtii, jollei hänelle anneta ensimmäistä sijaa” (Fil. III, 38:41).

* “Rukouksen ja mielen tulee olla erottamattomat niin kuin säde ja aurinko. Ilman rukousta aineelliset huolet vyöryvät mieleen kuin vedettömät pilvet ja estävät sen säteilemästä omaa kirkkauttaan” (Fil. III, 44:82).

* “Joka haluaa rukouksen ystäväkseen, kieltäytyköön kaikesta aineellisesta” (Fil. III, 45:92).

* “Kun jatkuva rukous istuttaa psalmien sanat rukoilijan sydämeen, on sydän kuin hyvä maa, joka alkaa itsestään versoa. Niin puhkeavat kukkaan ruusut, so. hengellisen maailman näkeminen, liljat – näkyväisen maailman kirkkauden ja kauneuden ymmärtäminen – ja orvokit, Jumalan moninaisten ja käsittämättömien tuomioiden tajuaminen” (Fil. III, 63:78).

* “Liekestä, kun se yhtyy palavaan aineeseen, tulee valonantaja. Sielusta taas, kun se vapautuu aineesta, tulee jumalankantaja. Liekki kohoaa korkealle niin kauan kuin palavaa ainetta riittää. Sielu puolestaan nousee kohti korkeuksia, kunnes saavuttaa jumalallisen rakkauden täyteyden” (Fil. III, 63:79).

* “Autuas on sielu, joka ei pidä lukua päivän ponnistuksista odottaessaan Herraansa illalla tulevaksi eikä välitä yönkään vaivannäöstä, koska sen Herra saapuu heti aamun valjetessa.” (Fil. III:102).

* “Jumala näkee kaikki, mutta Jumalan näkevät ainoastaan ne, jotka eivät rukoillessaan katsele mitään. Jumala myös kuulee niitä, jotka näkevät Hänet. Mutta ne joita Hän ei kuule, eivät myöskään Häntä näe. Autuas on se joka uskoo, että Jumala näkee hänet: hänen jalkansa eivät horju teille, jotka eivät Jumalaa miellytä” (Fil. III, 67:103).

Pyhä Gregorios Siinailainen

Monien muiden Filokalian isien tavoin myös pyhän Gregorios Siinailaisen tarkka synnyinvuosi on jäänyt jälkipolvilta salaisuudeksi. Sellaiseksi jotkut esittävät vuoden 1255, toiset puolestaan vuoden 1270. Hänen syntymäkotinsa sitä vastoin tiedetään sijainneen Vähässä-Aasiassa, Kukulonin kylässä. Tragiikkaa ei puutu pyhän Gregorionsenkaan elämästä, sillä vielä nuorena ollessaan agarit ottivat hänet vangikseen ja aikoivat myydä orjaksi. Laodikean hurskaat kristityt kuitenkin pelastivat hänet maksamalla hänestä vaaditut lunnaat.

Vapautumisensa jälkeen pyhä Gregorios päätti lähteä Kyprokselle. Siellä hän eli jonkin aikaa luostarissa ja sai luvan kantaa viittaa. Munkiksi hänet kuitenkin vihittiin vasta Siinailla Pyhän Katariinan luostarissa, jonne hän hakeutui ankaramman luostarikilvoituksen toivossa. Pyhän Jumalalle otollinen elämänvaellus herätti kuitenkin muissa luostarin isissä kateutta, mikä sai hänet vetäytymään Siinailta. Gregorios teki yhdessä erään oppilaansa kanssa aluksi pyhiinvaellusmatkan Pyhälle Maalle, minkä jälkeen he menivät Kreetalle. Kreetalla pyhä Gregorios oppi tuntemaan munkki Arsenioksen, paikallisen erakon, joka oli innokas Jeesuksen rukouksen harjoittaja. Tämä käytti Jeesuksen rukousta lukiessaan myös psykofyysistä rukousmenetelmää, joka perustuu rukouksen yhdistämiseen hengityksen kanssa. Pyhä Gregorios koki menetelmän hyvin siunauksellisena, ja hänestä tuli sen innokas puolestapuhuja.

Kreetalta pyhä Gregorios Siinailainen siirtyi jälleen pyhälle vuorelle: nyt kuitenkin Mooseksen vuoren sijasta Athokselle. Athoksella hän tapasi vain joitakuuta munkkeja, jotka olivat perehtyneet tarkemmin Jeesuksen rukouksen harjoittamiseen. Tämän vuoksi pyhä Gregorios alkoi opettaa niemimaalla kilvoitteleville isille Jeesuksen rukousta itse oppimallaan tavalla. Pian hänen ympärilleen alkoi kerääntyä runsaasti tiedonhaluisia ja Jumalan rakkauden haavoittamia munkkeja, mikä herätti toisissa jälleen kateutta. Tämän seurauksena pyhä hylkäsi taas kilvoituspaikkansa ja jätti Athosvuoren. Hän siirtyi nykyisen Kreikan alueella aluksi paikasta toiseen, kunnes vihdoin asettui Traakian maakunnan Paroriaan, minne perusti kolme suurta ja merkittävää luostaria. Paroriasta käsin pyhä Gregorios teki kiertomatkoja ympäristön maakuntiin ja opetti sielläkin Jeesuksen rukousta kiinnostuneille. Hänen luostareistaan hesykastinen rukousperinne levisi myös pohjoista kohti, Bulgariaan ja Venäjälle. Pyhä Gregorios kuoli 27. marraskuuta vuonna 1347. Ennen sitä hän oli ehtinyt tehdä Jeesuksen rukousta laajalti tunnetuksi ja kerätä ympärilleen paljon munkkeja, joita ihailtiin pyhästä vaelluksesta. Oman aikamme tunnettu Athoksen isä, munkki Theoklitos Dionysioslainen pitää pyhän Gregorios Siinailaisen elämäntyötä käänteentekeväenä merkkipaaluna Jeesuksen rukouksen harjoittamisen historiassa, vaikka korostaakin, ettei hän varsinaisesti opettanut sen suhteen mitään muuta erityisen uutta kuin kyseisen hengitysmetodin, joka puolestaan on lähinnä vasta-

alkajille tarkoitettu apuneuvo.

Pyhän Gregorioksen elämästä näemme, miten kaikkivaltias Jumala käänsi hänen kohdallaan ihmisten pahuuden lopulta voitoksi. Vaikka toisten kateus katkeroitti hänen elämäänsä ja ajoi häntä eteenpäin, hän tuli juuri näin löytäneeksi suunnattomat hengelliset rikkaudet, joilla hän saattoi tehdä rikkaiksi monet muutkin.

Siteeraan jälleen pyhän Gregorioksen Filokaliaan sisältyvistä teoksista joitakin kohtia. Suurin osa niistä on peräisin teoksesta “Hyödyllisiä opetuksia käskyistä, uskontotuuksista, uhkauksista ja lupauksista, pahoista ajatuksista ja himoista sekä vaikenemisestä ja rukouksesta”, kun taas viimeinen on lyhyt ote teoksesta “Tarkka opetus vaikenemisestä ja rukouksesta sekä armon ja eksytyksen tuntomerkeistä ja siitä mikä on armon synnyttämän lämmön ja sen toiminnan ero ja kuinka ilman ohjaajaa lankeaa helposti eksytykseen”.

* “Ihminen ei voi olla se järkiolento, jollaiseksi hänet on alunpitäen luotu, eikä hän pääse alkuperäiseen luonnolliseen tilaansa, jollei hän ensin ole saavuttanut puhtautta ja katoamattomuutta. Puhtauden hautaavat alleen järjettömät aistilliset tottumukset ja katoamattomuus puolestaan peittyy lihan turmelukseen” (Fil. III, 264:1).

* “Ajatuksista vapaa sydän, jossa Henki saa vaikuttaa, on todellinen temppeli jo ennen tulevaista elämää. Siinä kaikki tehdään ja sanotaan hengellisesti. Muut hyveet saattavat kyllä tehdä ihmisen Jumalan temppelin rakennuskiveksi, mutta ellei hänen sydämensä ole jo tässä elämässä tullut Hengen asuinsijaksi, ei hän ole itse temppeli eikä toimita Hengen pyhiä palveluksia” (Fil. III, 265:7).

* “Etsi Herraa oikealta tieltä. Se tie on sydämessäsi ja löytyy, kun täytät käskyt. Kuulet, kuinka Johannes huutaen käskee kaikkia valmistamaan tiet ja tekemään polut tasaisiksi. Tämä tarkoittaa, että sinun tulee sen lisäksi että täytät käskyt ja teet hyviä tekoja, myös oikaista sydämesi. On näet mahdotonta tehdä tietä suoraksi ja toimia nuhteettomasti, jollei sydän ole suora” (Fil. III, 267:15).

* “Ortodoksisuuden voi määritellä niin, että se on kahden uskon totuuden – kolminaisuuden ja kaksinaisuuden – näkemistä ja tuntemista. Tämä on mahdollista vain puhtaalle sielulle. Kolminaisuus on nähtävä ja tunnettava sekoittumattomana ja jakaantumattomana ykseydessä, samoin Kristuksen kaksi luontoa on nähtävä ja tunnettava yhdessä persoonassa. On tunnettava ja tunnustettava yksi Poika – sekä ennen lihaksituloa että lihaksitulon jälkeen – kahdessa luonnossa. On myös ylistettävä Häntä ja Hänen kahta – jumalallista ja inhimillistä, toinen toiseensa sekoittumatonta – tahtoaan” (Fil. III, 271:26).

* “Tulevat rangaistukset ovat jo idullaan syntisten sielussa. Vastaavasti saavat vanhurskaat Hengen kautta maistaa sydämessään tulevaisten hyvyksien esimakua. Sillä taivasten valtakunta voidaan samaistaa hyveelliseen vaellukseen aivan samoin kuin iankaikkinen kadotus tottumukseksi tullessiin paheisiin” (Fil. III, 274:38).

* “Sanotaan, että tulevassa elämässä enkelten ja pyhien edistyminen jatkuu keskeytyksettä: heidän armolahjansa enenevät jatkuvasti eivätkä he koskaan väsy haluamasta lisää hyvyksiä. Tulevassa ajassa hyve ei näet voi enää vähetä tai muuttua pahuudeksi” (Fil. III, 278:54).

* “Sekä hyveet että paheet syntyvät sielussa. Hyveitä sielu synnyttää luonnostaan, paheita sen sijaan vastoin luontoaan. Tahdon suunta määrää, syntykö sielussa hyvää vai pahaa. Tahto on kuin säteiden lähtöpiste tai aivan kuin vaaka; kumpaan puoleen se kallistuu sinne sielukin suuntautuu ja toimii sen mukaan. Asennoitumiseemme vaikuttavat molemmat voimat, sillä

kykenemme sekä hyvään että pahaan. Kyky hyvään on synnynnäinen, pahaan puolestaan päädymme tahdon vapaaehtoisin valinnan kautta” (Fil. III, 288:89).

* “Suuren opettajan [pyhän Johannes Krysostomoksen] mukaan, lipunkantaja [kirjoituksen vastaanottajasta käytetty kunnianimitys] Longinos, meidän ei pitäisi enää tarvita pyhien kirjoitusten tai pyhien isien opetusten apua, vaan meidän tulisi olla Jumalan opettamia. Sanoo-han profeettakin: ‘He tulevat kaikki Jumalan opettamiksi.’ Niin meidänkin pitäisi oppia suoraan Häneltä ja Hänen kauttaan se, mikä on meille hyödyksi. Tämä ei suinkaan koske vain meitä, vaan jokaista uskovaa: kaikkien meidän tulisi kantaa Hengen lakia sydämeemme kirjoitettuna. Ja mikä ihmeellisintä, kaikille meille on suotu kunnia saada kerubien tavoin keskustella suoraan itsensä Jeesuksen kanssa puhtaassa rukouksessa” (Fil III, 319:1).

Pyhä Gregorios Palamas

Edellä jo pariin kertaan mainittu patristiikan erityistuntija munkki Theoklitos Dionysioslainen nimeää pyhän Gregorios Palamaksen Ortodoksisuuden huomattavimmaksi hahmoksi jälkibysanttilaisena aikana. Pyhä Gregorios on henkilö, jonka panos Kirkon dogman lopulliselle kristallisoitumiselle on todella tavattoman suuri. Vaikka hänen merkityksensä on aina tajuttu, hänet on silti löydetty aivan erityisellä tavalla ortodoksisen teologian piirissä vasta viime vuosisadan puolivälin jälkeen, jolloin häntä koskevia tutkimuksia alkoi ilmestyä kuin sieninä sateella. Tästä huolimatta hänen teologinen ajattelunsa ei vielä ole “loppuun kaluttu luu”, vaan sitä valottavia tutkielmia ilmestyy yhä.

Pyhä Gregorios Palamas syntyi Konstantinopolissa vuonna 1296. Hänen isänsä kuului keisari Andronikos II:n lähipiiriin, sillä hän oli yksi keisarillisen ministerineuvoston jäsen. Gregorioksen vanhemmat ja myös sisarukset olivat poikkeuksellisen hurskaita. Tiedetään, että hänen isänsä harjoitti sydämen rukousta. Niinpä keisari joutui kerran luopumaan neuvonpidosta hänen kanssaan eräässä tärkeässä asiassa, kun huomasi, että tämä hänen neuvonantajansa oli vaipunut syvään rukoukseen! Pyhä Gregorios jäi kuitenkin orvoksi isästään jo 7-vuotiaana, minkä jälkeen keisari otti hänet erityissuojelukseensa. Pyhä Gregorios kasvoi keisarin pojan Andronikos III:n kanssa ja sai perinpohjaisen kasvatuksen pääkaupungin yliopistossa. Hän herrätti jo varhain suurta huomiota erinomaisilla filosofisilla tiedoillaan. Ollessaan vain 17-vuotias hän joutui pitämään esitelmän Aristoteleesta hoviväen edessä. Esitelmän päätyttyä yliopiston johtaja ja aikansa suuri oppinut Theodoros Metohitis ylisti häntä ja sanoi, että Aristoteles olisi itsekin tehnyt niin, jos olisi ollut läsnä.

Keisari Andronikos suunnitteli lahjakkaalle Gregoriokselle loistavaa uraa hovissa, mutta tätä oli silloin jo alkanut kiinnostaa askeettinen kirjallisuus ja luostarivilvoitus. Täytettyään 20 vuotta hän jätti maailman ja lähti kahden veljensä kanssa Athosvuorelle. Pyhän Gregorioksen persoonan vaikuttavuudesta kertoo jotakin se, että hän taivutti myös siskonsa ja äitinsä luostarielämän tielle, vieläpä perheen pari palvelijaakin! Pyhällä Vuorella hän eli välillä erakkona, välillä taas yhteiselämäluostarissa. Pyhän Gregorios Siinailaisen jälkeen hesykastinen rukousperinne oli voimakkaasti läsnä Athoksella, ja siellä pyhä Gregorios Palamaskin sai hyvän mahdollisuuden syventyä siihen.

Vuonna 1325 Gregorios Palamas kuitenkin lähti Athokselta Tessalonikiin joidenkin erakkojen kanssa ilmeisesti turkkilaisten entistä röyhkeämpien hyökkäysten vuoksi. Tessalonikissa hänet vihittiin papiksi vuotta myöhemmin, minkä jälkeen hän siirtyi lähikaupunkiin Beroiaan, jossa viipyi viisi vuotta. Beroiassa pyhä Gregorios eli äärimmäisen askeettisesti: hän sulkeutui kellaansa viideksi päiväksi viikossa harjoittaakseen Jeesuksen rukousta ja poistui sieltä vain lauantaisin ja sunnuntaisin Pyhään Ehtoolliseen osallistumista varten. Serbien hyökättyä Be-

roiaan Gregorios Palamas palasi Athokselle vuonna 1331, missä hänet valittiin Esfigmenoksen luostarin johtajaksi. Näyttää kuitenkin siltä, että hänen ankara askeettisuutensa herätti vastarintaa Esfigmenoksen luostarin veljestössä, johon kuului yli 200 munkkia, minkä tähden hän siirtyi Athoksella jälleen erakoksi.

Juuri näihin aikoihin pyhän Gregorioksen elämässä alkoi Kirkon kannalta merkittävin vaihe: ortodoksisen uskon ja opin puolustaminen. Syynä tähän oli Italiasta Konstantinopoliin tullut kreikkalaissyntyinen ja suurena oppineena pidetty Varlaam – eli Barlaam – Kalabrialainen, joka herätti opetuksellaan hämmennystä uskovissa. Kreikan esikristillisen filosofian perusteella, jonka varaan myös lännen teologinen ajattelu pitkälti rakentui ja yhä rakentuu, hän korosti niin voimakkaasti Jumalan tuonpuoleisuutta, että käytännössä eristi Hänet ihmisistä. Niinpä hän opetti, että se valo ja jumalallinen armo, josta hesykastit puhuvat ja myös sanovat tulevansa osallisiksi, ei ole itse Jumala, vaan jotakin luotua todellisuutta. Varlaam suorastaan pilkkasi Jeesuksen rukousta harjoittaneita erakoita. Hän totesi, että psykosomaattisen rukousmenetelmänsä avulla he pyrkivät vetämään Jumalan armon sisäänsä sieraimien kautta, ja nimitti heitä napaansa tuijottajiksi. On hämmästyttävää, että tämä alun perin tietoiseksi tarkoitettu solvaus leviää vielä tämän päivän Suomessa monien täällä ilmestyvien tietosanakirjojen, kuten Gummeruksen vuonna 1992 ilmestyneen Koululaisen tietosanakirjan kautta. Sen hakusanaa hesykastit todetaan: “(kreik. *hesykhos* hiljainen) erään mystisen lahkon jäseniä Athosvuoren munkkien keskuudessa 1300-luvulla. Uskoivat voivansa jatkuvasti napaansa tuijottamalla välttää aistimaailman ja nähdä jumalallisen valon.”

Sen jälkeen, kun Varlaam Kalabrialainen ilmaantui näkemyksineen näyttämölle, pyhä Gregorios Palamaskin astui esiin sekä Athoksen isien pyynnöstä että sisäisestä pakosta. Hän alkoi kirjoittaa teoksia, joissa puolusti hesykastista traditiota vetoamalla eri aikoina eläneisiin kirkkoihin ja kumosi Varlaamin väitteet. Vuonna 1341 Konstantinopolissa kokoontunut paikallinen kirkolliskokous vahvisti pyhän Gregorioksen opetuksen ja tuomitsi Varlaamin näkemykset vääriksi. Poliittisista syistä riita kuitenkin leimahti pian uudestaan ilmieliekkeihin sillä seurauksella, että Gregorios Palamasta alettiin vainota. Aluksi hänet eristettiin luostariin, sitten vangittiin ja lopulta ekskommunikoitiin eli suljettiin Kirkon ehtoollisyhteydestä. Vuonna 1347 Konstantinopolissa kokoontunut toinen kirkolliskokous palautti jälleen hänen maineensa ja vahvisti hänen opetuksensa aitouden. Samana vuonna Gregorios Palamas valittiin Tessalonikin metropoliitaksi niitten teologisten ja hengellisten ansioitten perusteella, joita hän riidan aikana oli osoittanut. Levottomista oloista johtuen hän tosin saattoi ottaa tehtävän vastaan vasta kolmen vuoden kuluttua. Tessalonikissa hänen hengellinen laumansa rakasti ja kunnioitti häntä sekä hänen pyhyytensä ja ihmeittensä vuoksi että hänen pastoraalisen ja teologisen viisautensa takia. Piispanakaan hän ei välttynyt ankarilta koettelemuksilta. Tätä aikana turkkilaiset vangitsivat hänet kerran kokonaiseksi vuodeksi.

Pyhän Gregorios Palamaksen vaiherikas elämä päättyi 14. marraskuuta vuonna 1359, mistä hän oli saanut etukäteen tiedon Jumalalta. Aikalaisten kunnioitus Gregoriosta kohtaan näkyy selkeästi siinä, että hänet kanonisoitiin pyhäksi jo vuonna 1368, vain vajaa kymmenen vuotta kuolemansa jälkeen. Hänen pyhäinjäännöksiään säilytetään nykyisin Tessalonikissa hänen nimelleen pyhitetyssä metropoliittakunnan pääkirkossa.

Pyhän Gregorios Palamaksen suurin teologinen ansio on, että hän Jumalasta puhuessaan osasi tehdä selkeän eron Jumalan olemuksen ja energioitten välillä. Hän korosti, että olemuksensa puolesta Jumala on ihmisille ja enkeleillekin täysin käsittämätön ja saavuttamaton, mutta energioittensa kautta Hän sitä vastoin on koko ajan läsnä ja yhteydessä kaikkiin luotuihinsa. Koska nämä energiat lähtevät Jumalasta, ne ovat aito osa Häntä itseään, minkä vuoksi Jumala on niissä todellisesti kohdattavissa ihmisen sisäisen puhtauden sallimissa rajoissa. Juuri tästä syystä pyhän Gregorioksen mukaan luomattoman valon näkemistä on mahdollista kutsua Ju-

malan näkemiseksi ja mystisiä kokemuksia vastaavasti osallisuudeksi Jumalasta. Eron tekeminen Jumalan olemuksen ja energioitten välillä on yksi ortodoksisen teologian kirkas helmi, jota lännen teologiassa ei ole koskaan löydetty.

Mainittakoon Gregorios Palamaksesta vielä se mielenkiintoinen yksityiskohta, että me löydämme Filokaliasta myös hänen hengellisen isänsä, Filadelfian metropoliitta Teoleptoksen kirjoituksia. Ennen piispaksi vihkimistään hän kilvoitteli Athosvuorella ja oppi siellä tuntemaan Jeesuksen rukouksen. Juuri häneltä pyhä Gregorios omaksui ensimmäiset syvät hengelliset vaikutteensa ja juurtui hänen kautta siihen perinteeseen, jonka elvyttäjänä Pyhällä Vuorella toimi aiemmin esitelty pyhä Gregorios Siinailainen.

Pyhä Gregorios Palamas on kirjoittanut valtavan määrän erilaisia teoksia. Filokaliaan niistä on sisällytetty neljä melko lyhyttä: “Kirje kunnianarvoiselle nunna Ksenialle himoista ja hyveistä sekä sisäiseen elämään keskittymisen hedelmistä”, “Kristuksen lain eli Uuden liiton kymmenen käskyä”, “Pyhää vaikenemista harjoittavien puolustus” sekä “Kolme lyhyttä lukua rukouksesta ja sydämen puhtaudesta”. Kirjoitukset käsittelevät sekä hengellisen elämän teemoja että valottavat Kirkon uskoon liittyvää opetusta. Linaan jälleen lopuksi niistä muutamia kohtia näytteeksi:

* “Epäterve kunnianhimo karisee kerralla, kun saamme maistaa ylhäältä tulevaa kunniaa, ja alamme kaivata sitä, vaikka tunnemmekin arvottomuutemme; se karisee kun kestämmme kärsivällisesti ihmisten halveksunnan katsoen sen ansainneemme. Omaa kunniaa tärkeämpi on Jumalan kunnia, kuten psalminkirjoittaja sanoo: ‘Älä meille, Herra, älä meille, vaan omalle nimellesi anna kunnia’ (Ps. 115:1). Ja vaikka joku tietäisikin tehneensä jotakin ylistystä ansaitsevaa, katsokoon hän saavutuksensa Jumalan ansioksi ja antakoon kiitollisin mielin kunnian siitä Hänelle – älköönkä itselleen. Näin hän iloitsee, koska on saanut hyveen lahjan, mutta ei ylpeile, koska tietää ettei hänessä itsessään ole mitään hyvää. Pikemminkin hän nöyrytyy ja suuntaa yötä päivää sisäiset silmänsä Jumalaan niin kuin psalminkirjoittaja sanoo: ‘palvelijattaren silmät katsovat hänen emäntänsä käsiin’ (Ps. 123:2). Hän pelkää, ettei vain joutuisi eroon ainoasta hyvän Antajasta ja Ylläpitäjästä ja niin suistuisi pahuuden kuiluun. Sellainen on nimittäin omahyväisyyden ja turhamaisuuden orjien osa” (Fil. IV, 66:20).

* “‘Herra, meidän Jumalamme, Herra on yksi’ (5. Moos. 6:4), ja Hänet tunnetaan Isänä, Poikana ja Pyhänä Henkenä. Isä on *syntymätön*. Poika, Sana, on aluttomasti, ajattomasti ja muutumatonta *syntynyt*. Kristukseksi, Voidelluksi, Häntä kutsutaan siksi, että Hän on voidellut itsellään ihmisluonnon, johon Hän pukeutui. Pyhä Henki puolestaan *lähtee* Isästä – ei synny. Herra, meidän Jumalamme, on ainoa Jumala, todellinen Jumala, yksi Herra kolmessa persoonassa – luontonsa, tahtonsa, kunniansa, voimansa, vaikutuksensa ja kaikkien jumaluutensa tuntomerkkien puolesta jakaantumaton” (Fil. IV, 88:1).

* “‘Tarkkaa itseäsi,’ sanoo Mooses (5. Moos. 15:9 LXX). Tämä tarkoittaa, että itseään on tarkkava ei vain joiltakin osin vaan joka suhteessa. Millä sitten tarkkaamme itseämme? Tietenkin mielellä, sillä millään muulla sielunvoimalla emme voi tarkata itseämme joka puolelta. Pane siis tarkkaavainen mieli sekä sielusi että ruumiisi vartijaksi, sillä se auttaa sinua vapautumaan nopeasti sekä sielun että ruumiin himoista. Varjele, valvo ja tarkkaa itseäsi tai paremminkin ohjaa, tarkkaa ja tutki herkeämättä itseäsi. Näin alistat herkästi syttyvän lihasi hengelle eikä sydämessäsi pääse koskaan syntymään pahaa ajatusta” (Fil. IV, 109:12).